

Zesentwintigste Nationale Monumentenstudiedag te Haarlem

Wennen aan wederopbouw

Met als titel *Van Cruquius tot Meerpaal* werd op deze dag, georganiseerd door het Nationaal Contact Monumenten (NCM), vooral de 20ste eeuwse architectuur onder de loep genomen. Voorzitter *Staal* van het NCM sprak in zijn openingsrede zijn verontrusting uit over de achterstand met betrekking tot de restauratie van rijksmonumenten. Hoe vaak hebben we dit nu al niet moeten aanhoren! Er is een bedrag van 320 miljoen gulden nodig om deze achterstand in te lopen. Nu ook de Tweede Kamer op 23 maart j.l. unaniem een beroep heeft gedaan op *staatssecretaris Van der Ploeg* om extra middelen aan het kabinet te vragen, zou je toch mogen veronderstellen dat er in de toekomst meer geld beschikbaar komt.

Schoolgebouw in Zeist. Foto's Peter Nijhof.

Het Monumenten Inventarisatie Project is bijna voltooid. Nog enkele gemeenten zijn met de afrondende fasen van selectie en registratie in de weer. Nederland wordt daarmee in korte tijd ca 14.000 wettelijke monumenten rijker.

Een nieuw probleem is daarmee geboren. Want wat doen gemeenten met de waardevolle maar niet geselecteerde monumenten en gebieden? Het ontbreekt de gemeenten maar al te vaak aan capaciteit en deskundigheid om taken naar behoren uit te voeren, zoals het opstellen

van een gemeentelijke monumentenlijst, die daaruit samengesteld kan worden.

En twaalf jaar na de decentralisatie van de monumentenzorg is er bijvoorbeeld, zo bleek na onderzoek van het NCM, nog steeds onvoldoende begeleiding en toezicht bij restauratieprojecten van rijksmonumenten.

Aftrap

En de wettelijke termijn van 50 jaar voor een monument dwingt ons nu de naoorlogse architectuur in ogenschouw te nemen.

Dat wordt wennen aan Wederopbouw. De naoorlogse architectuur staat immers dicht bij ons en wordt maar al te vaak als lelijk, saai, te grootschalig en te eenvormig ervaren. Door het kweken van belangstelling, door kennisoverdracht en door deze architectuur in historisch perspectief te plaatsen zal waardering voor dit erfgoed zeker toenemen en een plaats in de Nederlandse architectuurgeschiedenis vinden. Daar is tijd voor nodig. Met de inventarisatie van de naoorlogse wijken is echter wel haast geboden. Veel voldoen niet meer aan hedendaagse eisen en zijn aan ingrijpend herstel en renovatie toe of worden eenvoudigweg met de grond gelijk gemaakt. En als we *Peter Nijhof*, projectleider inventarisatie Wederopbouwarchitectuur bij de Rijksdienst, aan het woord horen dan is het proces van afbraak al ingezet.

ISV

Historische analyse, inventarisatie en in kaart brengen van deze gebieden zijn van belang en kunnen van invloed zijn op de herstructurering en verbetering van wijken. Nieuwbouw zal daarbij niet uit de weg gegaan worden en kan zo'n wijk versterken. In de komende jaren zullen in het kader van de Stedelijke Vernieuwing honderden naoorlogse wijken verbeterd moeten worden. Door de Overheid werd daartoe afgelopen januari het Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing (ISV) ingesteld, een soort Stadsvernieuwingsfonds. Budgetten worden toegekend op grond

Flatbouw kort na WO II in Soesterkwartier, Amersfoort.

van door gemeenten opgestelde ontwikkelingsprogramma's. Onderzoek heeft uitgewezen dat in deze ontwikkelingsprogramma's het aspect cultuurhistorie nauwelijks en onvoldoende meegewogen wordt.

Tijdens de studiedag gaf Nijhof de aftrap voor de inventarisatie van de Wederopbouw-architectuur. In de nabije toekomst verschijnt de brochure *'Cultuurhistorie als afwegingsfactor in stedelijke vernieuwingsplannen; methodiek voor het in kaart brengen van cultuurhistorische waarden in naoorlogse wijken.'*

Deze brochure wil een handreiking zijn naar gemeenten om ondanks het ontbreken van beschermingsmaatregelen, de herstructureringsprogramma's alsnog te kunnen voorzien van een cultuurhistorische paragraaf.

De oorspronkelijke uitgangspunten in het ontwerp, evenals een analyse van de huidige situatie, zijn namelijk van groot belang voor het formuleren van heldere, nieuwe uitgangspunten voor toekomstige plannen.

Quick scan

De Rijksdienst voor de Monumentenzorg heeft in nauwe samenwerking met de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, het Ministerie van VROM en de Rijksplanologische Dienst een methode ontwikkeld om de historie van een bepaalde wijk of gebied op te nemen in verbeteringsplannen.

Deze zogenaamde *quick scan* methode zal voor de zomer worden gepresenteerd en gemeenten worden aangeboden. Van essentieel belang bij het in kaart brengen van een wijk zijn:

Wederopbouw

In zowel de Nota over het architectuurbeleid 1997-2000, *De architectuur van de Ruimte* als in de Cultuurnota *Pantser of Ruggegraat* wordt de inventarisatie van de Wederopbouwperiode als vervolg op het Monumenten Inventarisatie Project aangekondigd. Op grond van deze beleidsvoornemens is de Rijksdienst voor de Monumentenzorg begonnen met het opstellen van een Plan van Aanpak. In dit plan wordt de volgende formulering gehanteerd: *Het erfgoed van de Wederopbouw omvat de resultaten van (steden)bouwkunst en landinrichting uit de periode 1940-1965 en sluit daarbij aan op het jongere erfgoed uit de periode 1850-1940.*

Heemschut wijdde in 1996 (aflevering 6) een themanummer aan de Wederopbouw-architectuur. Verschillende comités, zowel landelijk als lokaal, voerden toen reeds actie voor behoud van bouwwerken uit deze periode (Rotterdam, Den Haag). Dit was vooral object gerichte actievoering en meestal op het moment dat sloop dreigde. Pers en publiek werden in ieder geval bereikt. Het was duidelijk dat maatregelen getroffen dienden te worden. Het Monumenten Inventarisatie Project en de Selectie Procedure waren echter nog in volle gang. Kortom de Wederopbouw-architectuur moest nog even wachten. Het Plan van Aanpak van de Rijksdienst is inmiddels in een vergevorderd stadium, methodes van inventarisatie zijn in de maak en voorlichting is in volle gang (www.monumentenzorg.nl). Het zal duidelijk zijn dat waar het gaat om totaalplannen, verschillende factoren bij de stedelijke vernieuwing een rol spelen. In samenwerking met projectleider *Peter Nijhof* en medewerkster *Anne-Marie Nannen* zal de Heemschutlezer in een serie over dit onderwerp op de hoogte gehouden worden van de vorderingen en resultaten van het Plan van Aanpak Wederopbouwarchitectuur. Kennis en waardering zal onder andere bevorderd worden door het samenstellen van een Wederopbouw Top 100.

Kennisoverdracht, draagvlakverbreding en beleidsbeïnvloeding zijn de belangrijkste trefwoorden; de publieke discussie moet verder worden aangewakkerd. De Bond Heemschut zal zijn steentje daar zeker aan bijdragen.

- de begrenzing van de wijk;
 - de infrastructuur;
 - de groen en waterstructuur;
 - de functionaliteit (de verdeling woonbebouwing versus bijzondere bebouwing, zoals winkels scholen en kerken, laagbouw versus hoogbouw, particuliere versus sociale woningbouw, modern versus traditioneel);
 - landmarks en zichtlijnen.
- De quick scan methode zullen wij in een volgende Heemschut toelichten.

Studiedag

Behalve het nieuws over de inventarisatie van de Wederopbouwarchitectuur waren er meer interessante sprekers. *Vincent van Rossem*, werkzaam bij bureau Monumentenzorg Amsterdam, hield een kritisch maar geestig betoog. Wetenschappelijk architectuurhistorisch onderzoek is veel te veel gericht (geweest) op de grote architecten in binnen en buitenland. 'Van Van Eesteren en Berlage weet ik inmiddels veel te veel!', zegt hij schertsend. De kloof tussen wetenschappelijk onderzoek en de praktijk, de monumentenzorg is enorm. De Nederlandse architectuur is veel veelzijdiger dan uit de huidige staat van onderzoek blijkt.

Waarom is er nog geen proefschrift over *A.L. van Gendt*, of over diens zonen, over vader en zoon *Salm* of *Joseph Hermann*? En waarom is er tot op heden weinig oog voor de ambachtelijke finesses van het architectonisch ontwerp? Bij publieke werken in Amsterdam alleen al ligt nog stof voor minstens tien proefschriften, aldus Van Rossem. Tijdens de inventarisatie van de jonge bouwkunst is gebleken dat er in Nederland nog een enorm onontgonnen onderzoeksterrein is.

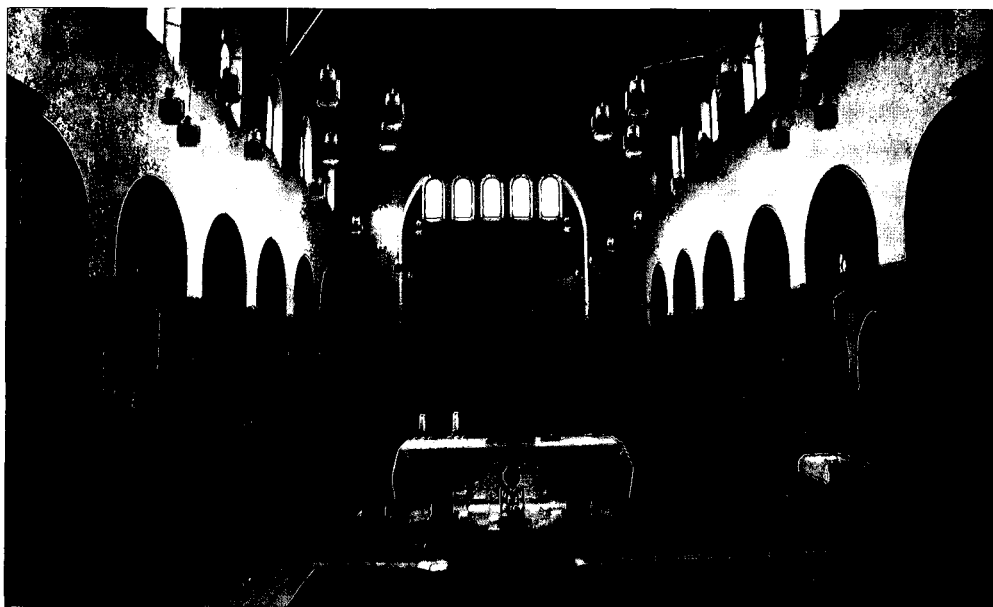
Betutteling

In Engeland, zo bleek uit de inleiding van *Martin Cherry*, Director of Program van English Heritage, is men al veel verder met in het in kaart brengen van naoorlogse architectuur, kent men een wettelijke grens van 30 jaar en is 'listing' (bescherming) vaak in overleg en coöperatie met de architect en bewoners c.q. gebruikers. 'We are taking conservation too far', zo begon hij zijn betoog. Het leek mij, dat het beleid wat betreft recentere 'listed' architectuur in Engeland veel soepeler is. Men is minder bang voor veranderingen, als deze maar verantwoord zijn.

De heer *Timmermans* van Hûs en Hiem toonde een methode hoe de gemeente Heerenveen de gegevens van het Monumenten Inventarisatie Project heeft gebruikt om een gemeentelijke monumentenlijst samen te stellen. Hij suggereerde dat eigenlijk alle ge-MIP-te panden en

gebieden behalve bij de welstandscommissies ook bij de monumentencommissies gemeld zouden moeten worden.

De burgemeester van Vaals, *mevrouw Quint-Maagdenburg* ten slotte trok fel van leer tegen de overheid. Staatssecretaris Rick van der Ploeg had juist de Monumentenzorg weer een extra impuls gegeven en gemeenten en provincies meer ruimte gegund. Het geld en de kennis is echter nog steeds niet daar waar zij het meest efficiënt zou kunnen worden ingezet, namelijk bij de gemeenten, aldus Quint. Zij gaf, namens de lagere overheden, gezouten kritiek op het beleid van de overheid en de starre regelgeving als het gaat om de verdeling van de rijksmiddelen. 'Geef budgethouders (lees gemeenten) ook het budgetrecht. We moeten af van de betutteling door de rijksoverheid.' Voorts stelde ze dat bestaande kennis voor lagere overheden onbereikbaar is. Waarom zijn de databases van de Rijksdiensten (monumentenzorg en oudheidkundig bodemonderzoek) niet on-line op lokaal niveau toegankelijk? Gemeenten moeten voldoende financiële middelen krijgen om zelf expertise in te huren, pas dan zal decentralisatie naar behoren functioneren. Decentralisatie van de Monumentenzorg moet nu maar eens werkelijkheid worden.

Interieur voormalig Kruisherenklooster te Amersfoort.

Literatuur

Bosma, K en C. Wagenaar (red). *Een geruisloze doorbraak: de geschiedenis van architectuur en stedenbouw tijdens de bezetting en de wederopbouw van Nederland*. Rotterdam, 1995.
Ibelings, H. *De Nederlandse stedenbouw van de 20ste eeuw*. Rotterdam, 1999. (Een recente uitgave van NAI-uitgevers, waarin de hoofdlijnen van de stedenbouw op een overzichtelijke wijze per decennium uiteen worden gezet. ISBN 90 5662 085 1. Prijs f 79,50).